

УДК: 94(477)"1891/1934"

Турчина Л. В.¹, Шеверев М. В.²

¹ канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. РТ-211 НУ «Запорізька політехніка»

О. ДОСВІТНІЙ: ЛИЦАР ДОБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Для сучасного читача ім'я Олеся Досвітнього (1891-1934) стане черговим odkровенням. Проте цей письменник був помітною постаттю доби Розстріляного відродження. Автор ряду популярних романів та повістей, він належав до керівництва ВАПЛІТЕ, брав участь у численних тодішніх літературних дискусіях. Та серед рокованих на смерть і зловмисно підданих замовчуванню судилося бути і йому.

О. Досвітній (Олександр Скрипаль) народився у містечку Вовчанськ, що на Харківщині. За два роки він закінчив земську чотирирічну школу, потім екстерном склав гімназійні іспити й 1912 р. вступив до Петербурзького університету, звідки за участь у революційних гуртках вже у 1914 р. був виключений. Початок I Світової війни докорінно змінює його життя – 2 роки він писар у штабі на Кавказі. За розповсюдження серед солдатів революційної літератури військово-польовий суд засуджує 23-річного О. Скрипалю до страти. Та за допомогою вірних друзів йому вдається втекти й емігрувати. Через Киргизію, Китай, дістається він до Сан-Франциско, де співробітничав з українською еміграцією, працює в газеті "Нова рада". На початку 1918 р., подолавши численні кордони, він повертається в Україну. За дорученням Харківського ревкому він займається нелегальною роботою. Незабаром його заарештовують й кидають до варшавської в'язниці. У березні 1920 р. заарештованих підпільників обміняли на полонених польських магнатів. Опинившись у Харкові, він отримав призначення політкомісара й головного редактора літературно-агітаційного поїзда "Більшовик".

У плані організаційно-мистецьких заходів О. Досвітній опікувався кіномистецькою галуззю: він обіймав посаду сценариста ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління). Зокрема, був сценаристом фільму "Провокатор". Після багатьох курйозних ситуацій, пов'язаних з підготовчим процесом, О. Досвітній звернувся з листом до ВУФКУ. В отриманій відповіді було сказано повертатися з Ялти до Харкова, з чого митець зробив висновок, що фільм зніматися не буде.

Паралельно з українізаційними процесами відбувався й творчий вибір О. Досвітнього: він став одним з організаторів об'єднання Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ). На думку партійних структур, станом на 1926 р. однією з головних проблем української літератури був націоналізм. Після публікації "Тез ЦК КП(б)У про підсумки українізації", в

яких було піддано гострій критиці групу київських неокласиків, журнал "Вапліте" друкує статтю О. Досвітнього, що характеризує неокласиків як "співзвучних нашій епосі". Наприкінці двадцятих почали посилюватися злісні нападки на О. Досвітнього, М. Хвильового та їх соратників з ВАПЛІТЕ. О. Досвітній був одним з найдіяльніших фундаторів цієї організації. У січні 1927 р. його, разом з М. Хвильовим та М. Яловим, було виключено з ВАПЛІТЕ. Намагаючись врятувати організацію, вони виступили в пресі з осудом своїх помилок.

Наприкінці 1930 р. О. Досвітній разом з іншими літераторами вселився до кооперативного будинку "Слово". Оповідючи про мешканців будинку й називаючи поіменно друзів М. Хвильового, автор спогадів Володимир Куліш ставить О. Досвітнього на перше місце серед шести інших. Недаремно хлопець часто згадує О. Досвітнього – "стрункий, з гострим носом, поголеною головою, товариський, веселої і щирої вдачі, добрий тато і пристрасний мисливець". Запросили якомсь Г. Костюка на відвідина до М. Хвильового: смакувати херсонські кавуни.

Багато інформації наводить Г. Костюк з приводу створення і функціонування останнього витвору М. Хвильового й К^о – організації "Пролітфронт". Факт, що свідчить про активну громадянську позицію її очільників. Автор оповідає ситуацію про ставлення членів організації щодо діяльності СВУ. Перед виступом на загальних зборах, група осіб, у тому числі О. Досвітній, відправилася до ЦК КП(б)У, щоб з'ясувати питання. Там їм пояснили, викликавши на допомогу чи не самого очільника ДПУ УСРР В. Балицького. Вердикт був таким: "вони повинні турбуватися не долею "пійманих на гарячому злочинців", а власною долею".

Тим часом, похмурі тридцять років входили у свої права. Його заарештували одним з перших. Наприкінці 1933 р. письменника було звинувачено у належності "до української контрреволюційної організації, яка намагалася повалити радянську владу". До цього ще й додали участь у "терористичній діяльності", зокрема підготовку замаху на життя М. Постишева – другого секретаря ЦК КП(б)У. На допиті 29 грудня 1933 р. О. Досвітній "визнав" свою належність до "контрреволюційної" організації. 10 січня 1934 р. він звернувся до слідчого із заявою, в якій засуджував свої "злочини" й просив дати йому змогу "довести свою відданість великій справі партії і радянської влади". Проте можновладці не вірили, що його ще можна "переробити на доброякісну руду". Олесь Досвітнього розстріляли відразу після суду 11 листопада 1934 р.

Отже, засуджувати гріхи ваплітянства О. Досвітнього змушували обставини. Ще в 1926 р. на одному із засідань Політбюро ЦК КП(б)У Л. Каганович називав його серед тих ваплітян, які затіяли "організовану демонстрацію проти лінії ЦК". Подібні оцінки у ті часи змивалися лише кров'ю.